شیوه‌نامه ارزشیابی رسانه‌ها و روش‌های آموزش سلامت

پاییز ۱۳۹۱

دفتر آموزش و ارتقای سلامت
معاونت بهداشت
وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

وب سایت رسمی مرکز بهداشت استان قزوین
http://vch.qums.ac.ir

فهرست مطالب

مقدمه: ۲
موارد الزام آور برای ارزیابان ۳
انتخاب ارزیابان ۳
ویژگی ارزیابان ۳
شاخص های ارزشیابی رسانه ها و روش‌های آموزش سلامت ۴
شیوه تکمیل فرم‌ها و امتیاز دهی ۵
شیوه امتیاز دهی به چک لیست ارزشیابی با ذکر یک مثال ۹
شیوه ارسال نتایج به دفتر آموزش و ارتقای سلامت وزارت بهداشت ۱۱

وب سایت رسمی مرکز بهداشت استان قزوین
http://vch.qums.ac.ir

مقدمه:

براساس سیاست‌های دفتر آموزش و ارتقای سلامت وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، در خصوص طراحی و پیاده سازی یک نظام جامع ثبت اطلاعات و ارزشیابی رسانه‌ها و روش‌های آموزش سلامت، از سال ۱۳۸۱ تلاش شد با همکاری دانشگاه‌های علوم پزشکی و ادارات معاونت سلامت، فعالیت‌های صورت گرفته را به صورت اطلاعات قابل ارزشیابی طبقه بندی شده، گردآوری و با رویه یکسان نسبت به ارزشیابی آن‌ها اقدام نماید.

در خلال تجربه سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۸۹ فرایندهای گردآوری داده‌ها و ارزشیابی رسانه‌های آموزش سلامت براساس شاخص‌های علمی، اصلاح و بازبینی و بر اعتبار و پایایی آن افزوده شد.

از این‌رو جهت مقایسه و ارزیابی عملکرد دانشگاه‌ها در سال‌های ۸۱-۸۲ و ۸۲-۸۳ و ۸۷-۸۸ ارزشیابی خارجی صورت گرفت. براساس نتایج بدست آمده تفاوت‌های بنیادی بین ارزشیابی درونی و ارزشیابی خارجی وجود نداشت.

با توجه به موارد پیشگفت و به‌منظور توسعه و بهبود کیفیت تولیدات آموزشی دانشگاه‌ها و سایر زیر مجموعه‌های وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، در نظر است فرایند ارزشیابی درونی رسانه‌ها و روش‌های آموزش سلامت توسط هر دانشگاه صورت گیرد.

به‌طور حتم ارزشیابی انجام شده توسط هر دانشگاه، آنان را با وضعیت موجود تولیدات آموزشی خود آشنا کرده و کمک می‌کند تا با آگاهی از نقاط قوت و ضعف خود در زمینه تولید رسانه‌ها و اجرای برنامه‌های آموزشی و اصلاح کاستی‌ها سعی در بهبود شاخص‌های موجود کرده و اثربخشی تولیدات آموزشی را بالا ببرند.

به این منظور شیوه‌نامه‌ای جهت ارزشیابی درونی تولیدات آموزشی به‌شرح زیر تهیه شده است.

در این شیوه‌نامه موارد زیر مورد توجه قرار گرفته است و انتظار می‌رود همکاران گرامی با بی‌طرفی کامل نسبت به ارزشیابی فعالیت‌های صورت گرفته اقدام نمایند.

۱- موارد الزام آور برای ارزیابان

۲- فعالیت‌ها و شیوه ارزشیابی آن‌ها

۳- شاخص‌های ارزشیابی رسانه‌ها و روش‌های آموزش سلامت

۴- شیوه تکمیل فرم‌ها و امتیاز دهی

۵- شیوه ارسال نتایج به دفتر آموزش و ارتقای سلامت

وب سایت رسمی مرکز بهداشت استان قزوین
http://vch.qums.ac.ir

موارد الزام آور برای ارزیابان

برای پرهیز از هرگونه سوگیری احتمالی نسبت به برخی از رسانه‌ها و همچنین افزایش اعتبار ارزشیابی‌های صورت گرفته، بین ۵ تا ۱۰ ارزیاب به انتخاب دانشگاه برای این منظور در نظر گرفته شده است. از این رو حضور حداقل ۵ ارزیاب در این فرایند الزامی است. تعداد ارزیابان در شیوه امتیاز دهی و نمرات کسب شده برای هر رسانه اشکالی ایجاد نخواهد کرد (در مورد شیوه محاسبه در ادامه توضیح داده خواهد شد).

انتخاب ارزیابان

ارزیابان با انتخاب مدیر گروه آموزش و ارتقای سلامت و با تائید معاون فنی یا بهداشتی دانشگاه علوم پزشکی مورد نظر منصوب می‌شوند.

ویژگی ارزیابان

در تیم ارزیابی حضور مدیر گروه آموزش و ارتقای سلامت الزامی است. اعضای تیم ارزیابی با تشخیص مدیر گروه آموزش و ارتقای سلامت باید دارای حداقل دو ویژگی زیر باشند:

۱. گذراندن کارگاه آموزشی ارزشیابی رسانه‌ها و روش‌های آموزش سلامت و نحوه تکمیل چک لیست های ارزشیابی
۲. داشتن سابقه فعالیت در گروه آموزش و ارتقای سلامت
۳. سابقه حضور و فعالیت در کمیته رسانه
۴. داشتن مدرک دانشگاهی در یکی از رشته‌های آموزش بهداشت، تکنولوژی آموزشی، رسانه، ارتباطات، گرافیک و سایر رشته‌های مرتبط، به تشخیص مدیر گروه آموزش و ارتقای سلامت
۵. سابقه فعالیت در تولید رسانه‌های آموزشی
۶. کارشناس مسئول گروه تولید کننده رسانه
۷. ..

وب سایت رسمی مرکز بهداشت استان قزوین
http://vch.qums.ac.ir

توصیه می‌شود در بررسی انواع رسانه‌ها، کارشناس مربوطه در زمینه آن رسانه در تیم ارزیابی حضور داشته باشد.

شاخص‌های ارزشیابی رسانه‌ها و روش‌های آموزش سلامت

چک لیست ارزشیابی هر رسانه و یا روش آموزشی با توجه به نوع آن از قسمت‌های مختلفی تشکیل شده است. سوالات هر چک لیست ارزشیابی از ۴ عنوان اصلی که شامل (فرآیند پیش رسانه، مشخصات رسانه، اجرای رسانه و ارزیابی رسانه) است تشکیل و هر عنوان نیز چند زیر عنوان را شامل می‌شود. عنوان اصلی فرآیند پیش رسانه‌ای شامل ۴ زیر عنوان: بررسی وضعیت موجود، تدوین اهداف آموزشی، شناسایی مخاطبین، انتخاب رسانه/ مداخله است.

مشخصات رسانه از ۲ زیر عنوان محتوی رسانه و ساختار رسانه تشکیل شده است. عنوان‌های اصلی اجرای رسانه و ارزیابی رسانه دارای زیر عنوان نیستند. در مواردی که عناوین اصلی دارای زیر عنوان نباشند سوالی به صورت بلی/ خیر طرح شده است که در صورت مثبت بودن جواب ارزیابان می‌توانند نسبت به امتیاز دهی موارد خواسته شده اقدام کنند.

شاخص پیش رسانه شامل: بررسی وضعیت موجود (نیازسنجی)، تدوین اهداف آموزشی، شناسایی مخاطبین و انتخاب رسانه و مداخله مناسب

- ✓ مشخصات رسانه شامل دو بخش: محتوای رسانه براساس مواردی چون دقت، عدم تناقض و یکپارچگی، شفافیت، مناسبت داشتن، جذابیت، خلاقیت، مقبولیت و ساختار رسانه شامل عنوان، شناسنامه رسانه، طراحی رسانه، کیفیت، پیش آزمون،..
- ✓ تولید و اجرای رسانه شامل: تیراژ و تعداد رسانه تولید شده، در دسترس مخاطبان بودن، زمان توزیع، مکان توزیع،..
- ✓ ارزشیابی رسانه شامل: این‌که آیا دست‌یابی به اهداف آموزشی از طریق این رسانه مورد سنجش قرار گرفته است. آیا تاثیر بر تغییر آگاهی؛ نگرش و عملکرد مخاطبین را سنجیده است.

توجه: در مورد روش‌های آموزشی فقط بخش پیش رسانه تکمیل می‌شود.

وب سایت رسمی مرکز بهداشت استان قزوین
http://vch.qums.ac.ir

شیوه تکمیل فرم ها و امتیاز دهی:

فرم‌ها به گونه‌ای طراحی شده است که در ابتدای هر فرم مشخصات مربوط به رسانه مورد نظر شامل: عنوان رسانه، کد دانشگاه/ مرکز، تاریخ ارزیابی، سال تولید رسانه و کد رسانه، برای تمامی فرم‌ها درج و سایر سوالات در ادامه اضافه می‌شود. از این‌رو برای تمامی ارزیابان درج اطلاعات دقیق این بخش بسیار مهم و ضروری است.

جدول شماره ۱- کد دانشگاه ها

کد دانشگاه	دانشگاه
۱۰	دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی(بجنورد)
۱۱	دانشگاه علوم پزشکی تهران
۱۲	دانشگاه علوم پزشکی همدان
۱۳	دانشگاه علوم پزشکی گیلان
۱٤	دانشگاه علوم پزشکی کرج
۱۵	دانشگاه علوم پزشکی شهیدبهشتی
۱٦	دانشگاه علوم پزشکی زنجان
۱۷	دانشگاه علوم پزشکی مرکزی
۱۸	دانشگاه علوم پزشکی سمنان
۱۹	دانشگاه علوم پزشکی اصفهان
۲۰	دانشگاه علوم پزشکی قزوین
۲۱	دانشگاه علوم پزشکی فم
۲۲	دانشگاه علوم پزشکی سبزوار
۲۳	دانشگاه علوم پزشکی خراسان رضوی (مشهد)
۲٤	دانشگاه علوم پزشکی کاشان
۲۵	دانشگاه علوم پزشکی بابل
۲٦	دانشگاه علوم پزشکی بوشهر
۲۷	دانشگاه علوم پزشکی گناباد
۲۸	دانشگاه علوم پزشکی هرمزگان
۲۹	دانشگاه علوم پزشکی بیرجند
۳۰	دانشگاه علوم پزشکی اهواز

وب سایت رسمی مرکز بهداشت استان قزوین
http://vch.qums.ac.ir

۳۱	دانشگاه علوم پزشکی شاهرود
۳۲	دانشگاه علوم پزشکی چهارمحال و بختیاری
۳۳	دانشگاه علوم پزشکی تبریز
۳٤	دانشگاه علوم پزشکی ایلام
۳۵	دانشگاه علوم پزشکی سیستان
۳٦	دانشگاه علوم پزشکی کردستان
۳۷	دانشگاه علوم پزشکی کهکیلویه
۳۸	دانشگاه علوم پزشکی اردبیل
۳۹	دانشگاه علوم پزشکی زابل
٤۰	دانشگاه علوم پزشکی فارس
٤۱	دانشگاه علوم پزشکی جهرم
٤۲	دانشگاه علوم پزشکی فسا
٤۳	دانشگاه علوم پزشکی لرستان
٤٤	دانشگاه علوم پزشکی گلستان
٤۵	دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه
٤٦	دانشگاه علوم پزشکی آذربایجان غربی
٤۷	دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان
٤۸	دانشگاه علوم پزشکی کرمان
٤۹	دانشگاه علوم پزشکی مازندران
۵۰	دانشگاه علوم پزشکی یزد
۵۱	دانشگاه علوم پزشکی تربت حیدریه
۵۲	دانشگاه علوم پزشکی نیشابور
۵۳	دانشگاه علوم پزشکی دزفول
۵٤	دانشگاه علوم پزشکی جیرفت
۵۵	دانشگاه علوم پزشکی بندرعباس
۵٦	دانشگاه علوم پزشکی بم
۵۷	دانشگاه علوم پزشکی بهبهان
۵۸	دانشگاه علوم پزشکی آبادان

وب سایت رسمی مرکز بهداشت استان قزوین
http://vch.qums.ac.ir

جدول شماره ۲- کد نوع رسانه

کد رسانه	رسانه
٦١	پمفلت-بروشور
٦٢	پوستر
٦٣	مجله و بولتن
٦٤	کتاب و کتابچه
٦٥	مولتی مدیا
٦٦	فیلم آموزشی
٦٧	برنامه تلویزیونی
٦٨	تیزر تلویزیونی
٦٩	تیزر رادیویی
٧٠	کلاس آموزشی
٧١	کارگاه آموزشی
٧٢	همایش
٧٣	نمایشگاه
٧٤	اینترنت
٧٥	بسیج اطلاع رسانی

به طور کلی فرم‌ها (جداول) شامل ۱۵ عنوان است که متناسب با نوع رسانه طراحی و تنظیم شده است (بر اساس عناوین جدول شماره ۲). همان‌طور که در بالا نیز اشاره شد هریک از این رسانه‌ها با استفاده از چهار شاخص اصلی؛ پیش رسانه، مشخصات رسانه، تولید و اجرای رسانه و ارزشیابی رسانه، ارزشیابی می‌شوند.

وب سایت رسمی مرکز بهداشت استان قزوین
http://vch.qums.ac.ir

مراحل تکمیل اطلاعات:

۱- مدیر گروه آموزش و ارتقای سلامت دانشگاه‌ها متناسب با تعداد ارزیابان انتخاب شده بر اساس این شیوه‌نامه، هر یک از فرم‌های ارزشیابی را تکثیر و در اختیار ارزیان قرار می‌دهد. برای عدم همپوشی ارزیابی‌ها توجه به این نکته که ارزیابان از امتیاز داده شده توسط هریک اطلاع نداشته باشند ضروری است و مدیر گروه آموزش و ارتقای سلامت دانشگاه‌ها بر اساس تشخیص خود به رعایت این نکته اقدام می کند.

به‌عنوان مثال: برای ارزیابی یک کتاب، فرم مربوط به کتاب و کتابچه به تعداد ارزیابان (مثلا ۵ نفر) تکثیر و در اختیارآن‌ها قرار داده می‌شود. هریک از ارزیابان براساس شیوه‌نامه و شاخص‌های ارایه شده در فرم‌ها نسبت به امتیاز دهی اقدام می کند.

۲- مدیر گروه آموزش و ارتقای سلامت دانشگاه مسئول جمع آوری فرم‌ها و ثبت اطلاعات آن در فایل Excel پیوست به این شیوه‌نامه خواهد بود. پس از ارزیابی هر یک از رسانه‌ها، مدیر نسبت به تجمیع داده‌ها به تفکیک نوع رسانه اقدام خواهد کرد.

به‌عنوان مثال: امتیازهای داده شده توسط هریک از ارزیابان به کتاب ذکر شده در فایل Excel مربوط به کتاب و کتابچه تجمیع می‌شود.

نحوه امتیاز دهی بر اساس مقیاس لیکرت (امتیاز ۵ به معنی خیلی زیاد – ۴ زیاد – ۳ متوسط – ۲ کم – ۱ خیلی کم) خواهد بود. هریک از ارزیابان متناسب با دیدگاه خود می‌توانند از ۱ تا ۵ امتیاز به هریک از آیتم‌ها اختصاص دهند.

۳- هر عنوان اصلی، زیر عنوان و هر آیتم دارای وزن (ضرایب) مشخصی است که این ضرایب در امتیاز اختصاص داده شده توسط هریک از ارزیابان ضرب می‌شود. از این رو تکمیل دقیق اطلاعات بر اساس فرم‌های ذکر شده بسیار مهم و ضروری است.

ضرایب مورد نظر به همراه شیوه محاسبه امتیاز نهایی هر رسانه، فرمول، ضرایب برای هریک از رسانه‌ها در این شیوه‌نامه آمده است. مدیر گروه آموزش و ارتقای سلامت هر دانشگاه باید نسبت به محاسبه دقیق و امتیاز دهی آن طبق فرمول ذکر شده اقدام کند.

وب سایت رسمی مرکز بهداشت استان قزوین
http://vch.qums.ac.ir

شیوه امتیاز دهی به چک لیست ارزشیابی با ذکر یک مثال

چک لیست ارزشیابی رسانه آموزشی تولید شده با توجه به نوع رسانه از قسمت‌های مختلفی تشکیل شده است. به‌عنوان مثال سوالات چک لیست ارزشیابی پمفلت/ بروشور، از ۴ عنوان اصلی که شامل (فرآیند پیش رسانه، مشخصات پمفلت/ بروشور، اجرای پمفلت، ارزیابی پمفلت). هر عنوان از چند زیر عنوان تشکیل شده است عنوان اصلی فرآیند پیش رسانه ای شامل ۴ زیر عنوان (بررسی وضعیت موجود ، تدوین اهداف آموزشی، شناسایی مخاطبین، انتخاب رسانه/ مداخله) و مشخصات پمفلت و بروشور از ۲ زیر عنوان (محتوی پمفلت و ساختار پمفلت)، عنوان‌های اصلی اجرای پمفلت و ارزیابی دارای زیر عنوان نیست. هر زیر عنوان شامل آیتم‌های مربوط به خود است و پاسخ به اولین سوال زیر عنوان تعریف شده به‌صورت بلی/ خیر در نظر گرفته شده است که در صورت پاسخ مثبت، سایر آیتم‌ها بررسی و امتیاز دهی می‌شوند و در صورت منفی بودن جواب، امتیازی به آن‌ها تعلق نمی‌گیرد. شیوه امتیاز دهی به هر آیتم توسط اعضای کمیته بر اساس مقیاس لیکرت (امتیاز ۵ به معنی خیلی زیاد – ۴ زیاد – ۳ متوسط – ۲ کم – ۱ خیلی کم) طراحی شده است. هر عنوان اصلی و زیر عنوان آن دارای وزن است به‌عنوان مثال فرآیند پیش رسانه ای/ پیش مداخله ای (۳۰) ، مشخصات پمفلت (۴۰) ، اجرای پمفلت (۱۵) و ارزیابی پمفلت (۱۵) است. همچنین به هر آیتم مورد بررسی در هر زیر عنوان، با توجه به اهمیت سوال وزن داده شده است. در پایان هر زیر عنوان و عنوان اصلی ردیفی جهت مجموعه امتیاز آن‌ها در نظر گرفته شده است.

شیوه محاسبه امتیاز: در بررسی هر زیر عنوان و آیتم‌های آن، ابتدا توسط هر یک از اعضا کمیته امتیاز دهی و سپس میانگین امتیازات در ستون و خانه مربوط ثبت می‌شود. میانگین امتیازات اعضا در وزن آن ضرب و در ستون امتیاز نهایی نوشته می‌شود. جهت محاسبه مجموعه امتیاز زیر عنوان، امتیاز نهایی آیتم‌های آن را جمع و در وزن زیر عنوان مربوطه ضرب و بر ۱۰۰ تقسیم می‌شود. مجموعه امتیازات هر فرآیند نیز از حاصل ضرب وزن فرآیند در مجموعه امتیازات زیر عنوان‌های مربوطه، بخش بر ۱۰۰ به‌دست می‌آید. امتیاز کلی رسانه با جمع امتیاز چهار عنوان اصلی فرآیند بدست خواهد آمد.

لازم به ذکر است حداقل امتیاز مورد قبول در هر زیر عنوان ۷۰٪ حداکثر امتیاز آن خواهد بود و حداقل امتیاز هر کدام از عناوین اصلی فرآیندها نیز نباید از ۸۰٪ حداکثر امتیاز متعلق به آن کمتر باشد.

وب سایت رسمی مرکز بهداشت استان قزوین
http://vch.qums.ac.ir

فرآیند پیش رسانه ای / پیش مداخله ای:

این عنوان اصلی به ۴ زیر عنوان تقسیم می‌شود که به ترتیب وزن بررسی وضعیت موجود ۳۰، سوالات تدوین اهداف آموزشی۲۵ ، شناسایی مخاطبین۲۵ و انتخاب رسانه ۲۰ در نظر گرفته شده است.

الف- بررسی وضعیت موجود

در بررسی وضعیت موجود به تحلیل مشکل، محیط و مخاطب با توجه به آمار و ارقام و شاخص‌های موجود پرداخته می‌شود لازم است مدارک و مستندات مربوط به این فعالیت‌ها مورد بررسی قرارگیرد بررسی وضعیت موجود با بررسی ۴ آیتم صورت می گیرد که وزن هر سوال در مقابل آن در ستون مر بوطه ثبت گردیده. اعضای کمیته (در معاونت بهداشتی ۸ نفر) بر اساس مقیاس لیکرت به هر آیتم، امتیاز مورد نظر خود را با توجه به بررسی مستندات درج می کنند، سپس میانگین امتیاز هر آیتم در ستون مربوطه ثبت و در وزن سوال ضرب و امتیاز نهایی آن محاسبه می‌شود.

معیارها و سوالات	وزن هر سوال	امتیازدهی اعضای کمیته								میانگین امتیاز اعضا	امتیاز نهایی
		1	2	3	4	5	6	7	8		
فرآیند پیش رسانه ای/پیش مداخله ای											
الف:بررسي وضعيت موجود (نياز سنجي)											
۱-آیا مدارک و مستندات بررسي وضعيت موجود (نياز سنجي) در دسترس مي باشد؟ در صورت مثبت بودن پاسخ به سوالات زير امتياز دهيد .											
۲-در مطالعه انجام شده تا چه حد وسعت(شيوع/بروز) مشكل مرتبط با سلامت بررسي شده است؟	40	A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	A8	A	A× 40
۳-اهميت مشكل مرتبط با سلامت تا چه حد بررسي شده است؟	30	B 1	B2	B3	B4	B5	B6	B7	B8	B	B× 30
٤-جمعيت تحت تاثير مشكل مرتبط با سلامت تا چه حد بررسي شده است؟	30	C1	C2	C3	C4	C5	C6	C7	C8	C	C× 30
مجموع امتياز بررسي وضعيت موجود (نياز سنجي)	30										*

$$\frac{D\times 30}{100}=*$$

$$D=\left(A\times 40\right)+\left(B\times 30\right)+\left(C\times 30\right)$$

$$B=\frac{B1+B2+B3+B4+B5+B6+B7+B8}{N}$$

$$C=\frac{C1+C2+C3+C4+C5+C6+C7+C8}{N}$$

$$\frac{A1+A2+A3+A4+A5+A6+A7+A8}{N}=A$$

N=تعداد اعضاء کمیته

وب سایت رسمی مرکز بهداشت استان قزوین
http://vch.qums.ac.ir

شیوه ارسال نتایج به دفتر آموزش و ارتقای سلامت، وزارت بهداشت

ارسال اطلاعات گردآوری شده به یکی از دو شیوه زیر متناسب با امکانات در دسترس امکان‌پذیر خواهد بود.

۱- پس از تجمیع داده‌ها توسط مدیر گروه آموزش و ارتقای سلامت دانشگاه‌ها، تمامی جداول Excel در یک فایل فشرده ترجیحا با فرمت rar. به پست الکترونیکی m.ardestani1361@yahoo.com ارسال می‌شود.

۲- درصورت عدم دسترسی به پست الکترونیک، جداول تکمیل شده به همراه سایر اطلاعات(فایل الکترونیک و مستندات هر رسانه و یا روش آموزشی) بر روی یک لوح فشرده (CD/DVD) ذخیره و به آدرس؛ تهران، خیابان جمهوری اسلامی، نبش خیابان حافظ، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، طبقه پنجم، دفتر آموزش و ارتقای سلامت ارسال می‌شود.

۳- در صورت هرگونه سوال در خصوص تکمیل فرم‌ها، مدیر گروه آموزش و ارتقای سلامت هر دانشگاه می‌تواند با شماره مدیر اجرایی پروژه سرکار خانم منا سادات اردستانی۶۶۷۰۱۸۴۳ تماس حاصل نماید.

وب سایت رسمی مرکز بهداشت استان قزوین
http://vch.qums.ac.ir